

bičnim materijalnim motivima: da li su išli zbog plaće, koja im se obećavala i davala, zbog putnih troškova koje su primali, zato da se mogu oženiti ili je osnova njihovih akcija bila idejna? I ako je osnova bila idejna, da li je to bila samo ljubav prema crkvenim knjigama na hrvatskom jeziku ili su razlozi tog istarskog i opće hrvatskog protestantizma bili dublji i bili istovjeni sa motivima crkvene reformacije u svima drugim zemljama? Svuda, i u Engleskoj i u Češkoj i u Njemačkoj nacionalni momenti su igrali u reformaciji važnu ulogu. Tako je bilo i kod nas. Ali kao i drugdje i kod nas su i vjerska pitanja bila od značaja. I kad je tako, kakav je bio unutrašnji smisao čitavog hrvatskog protestantskog pokreta, koje razmjere je taj pokret bio zahvatio, kakve tragove je ostavio u crkvi, u narodu, u narodnom duhu, u narodnoj kulturi? I da li taj cio pokret ima u sebi elemenata, na kojima se može dalje graditi?

Mnoga se pitanja postavljaju u vezi sa značajem protestantizma za hrvatski kulturni razvoj. Neka od tih pitanja su takve prirode, da se uopće na njih ne može dati odgovora, jer se o našem protestantizmu dosada premalo zna.

Prvi značajan pozitivan stav prema hrvatskom protestantizmu zauzeo je Ivan Kostrenčić, bibliotekar bečke dvorske biblioteke, u svome predgovoru listinama koje je objavio o hrvatskoj protestantskoj književnosti 1874. Po mišljenju Kostrenčića (prije šesdeset godina) mogla je reformacija da igra ogromnu ulogu ne samo za kulturni nego i politički život južnih Slavena. Ungnad je mislio da obrati na protestantizam sve južne Slavene, sve do Carigrada. »Djelatnost Ungnadova, koji je krug svoga rada htio da protegne na sve južne Slavene izgleda nam kao točka koja baca svijetlo na daleko, kao momenat, koji mnogo obećava u duhovnom razvoju jugoslavenstva! Tu se otvara vidokrug koji je mogao da